

AKTUÁLNY OBRAZ ÚROVNE JAZYKOVEJ KULTÚRY V HLAVNEJ SPRAVODAJSKÉJ RELÁCII RTVS/SLOVENSKEJ TELEVÍZIE

// **Current Reflection of the Language Culture Level in the Main News Programme of RTVS/Slovak Television**

Miloš Horváth

FF, Univerzita Komenského v Bratislave

ABSTRACT

The present contribution represents a partial research probe into the problems of the theory of codified language and linguistic culture of the contemporary Slovak language applied to the practice of mass media communication. On the basis of the analysed language material, we relativize the frequently cited argument of unflattering or even disrepair status of use of the Slovak language in public journalistic sphere. On the contrary, by means of linguistic-stylistic interpretation of the four editions of main news programme of RTVS/Slovak Television, we prove that language culture of particular assessed presenters/anchors and editors is at the relatively good level, as their public utterances do not significantly violate the current valid codification standard.

KEYWORDS

codified/standard language – language culture – codification – anchor – RTVS/Slovak television

1. Úvod

V súvislosti s často sa objavujúcou tézou o nelichotivom až havarijnom stave používania jazyka – v našom prípade slovenčiny – vo verejnej sfére komunikácie, a to špeciálne masmediálnej komunikačnej sfére (porov. Findra 2013, Horecký 2000, Král – Rýzková 1990), je načas sa zamyslieť, či toto konštatovanie vychádza z reálnych, dokázateľných faktov alebo je skôr produktom prehnanej jazykovej kritiky zo strany niektorých jazykových autorít, ako aj bežných, laických používateľov jazyka. Ak je to v skutočnosti tak a úroveň jazykovej kultúry v masových médiách (printových, televíznych, rozhlasových, internetových) je nízka, na mieste je otázka, čím je tento stav zapríčinený a ako ho možno v krátkodobom či dlhodobom časovom horizonte modifikovať v želanom smere. Systematické sledovanie jazykovej situácie v mediálnom diskurze môže byť teda vítaným výskumným stimulom pre lingvistov i samotných žurnalistov.

V českom prostredí sme už zaregistrovali niektoré ucelené výskumné sondy do tejto problematiky (pozri napríklad Čmejrková – Hoffmanová, ed. 2011), na Slovensku sa však takto zameraná výskumná činnosť orientuje prevažne na publikovanie izolovaných vedeckých príspevkov (porov. Považaj, ed. 2009, Kralčák, ed. 2008; Vaňko – Král – Kralčák 2006 a iné), príp. didaktických či popularizačných statí, ktoré v niektorých prípadoch pôsobia skôr úsmevne ako striktne vedecky (pozri v tejto súvislosti napríklad Konečná 2013: 228–234). Do inventáru prvkov, ktoré znižujú celkovú úroveň jazykovej kultúry a kultúry komunikácie, sa často zaraďujú i také chyby a nedostatky, ktoré sa opakovane nevyskytujú

v jazykovom úze, a teda majú viac náhodný ako trvalý charakter (vyplývajú najmä z momentálnej psychickej indispozície či nesústredenosti príslušného novinára alebo novinárky). Pranierovanie moderátorských osobností za ich prehrešky voči jazykovým normám, ergo platnej kodifikácii je teda na jednej strane populárne, na strane druhej však k ich poučeniu či dokonca náprave, žiaľ, nevedie. Okrem toho nedoriešenou otázkou rovnako tak zostáva, či úroveň jazykovej kultúry verejnoprávnych médií je naozaj vyššia ako tých súkromných (komerčných) alebo aj toto konštatovanie je skôr produktom stereotypných predstáv niektorých nositeľov jazyka a nezakladá sa na objektívnych skutočnostiach. Každopádne však platí, že úlohou jazykovej kritiky nie je len poukazovanie, resp. upozorňovanie na konkrétne jazykové chyby, ale aj vysvetľovanie problematických jazykových javov v duchu jazykovej výchovy a osvety.

2. Kľúčové pojmy teórie spisovného jazyka a jazykovej kultúry

V predkladanej vedeckej štúdií sa pokúsime vytvoriť čiastkový aktuálny obraz jazykovej kultúry používateľov slovenčiny vo sfére masovokomunikačných prostriedkov na podklade metódy jazykovo-štylistickej, resp. jazykovo-kultúrnej interpretácie¹ konkrétnych vybraných masmediálnych produktov – programových celkov (relácií). Pri kreovaní tohto obrazu budeme vychádzať jednak zo základných pojmov – termínov teórie spisovného jazyka a jazykovej kultúry, ktoré si v ďalšom výklade terminologicky odlišíme, aby nedochádzalo k ich neadekvátnemu zamieňaniu, a jednak z platných kodifikačných príručiek², ktoré sa viažu na vedecky odôvodnený stratifikačný model slovenského národného jazyka. Aj napriek tomu, že spomínaný model, ktorého autorom je Ján Horecký (1979), je už staršieho dáta, dobre odráža diferencovanosť jazykových prostriedkov na osi spisovné verzus nespisovné. V súlade s ním, a to treba zdôrazniť, sa jazykové prostriedky bežne používané v komunikačnej praxi nediferencujú len na dva krajné póly, t. j. na spisovné a nespisovné, a teda „dobré“ a „zlé“, ako sa to často nesprávne interpretuje, ale predpokladá sa pri nich oveľa jemnejšie triedenie. Odvolávajúc sa na novšiu štúdiu Jána Horeckého (1981: 119), stratifikácia slovenského národného jazyka zahŕňa nasledujúcu škálu existenčných foriem národného jazyka – tzv. variet: 1) spisovnú formu, 2) štandardnú formu³, 3) subštandardnú formu, 4) nárečovú formu a 5) nadnárečovú (interdialektovú) formu, pričom mimo tejto stratifikácie stojí, prirodzene, jazyk umeleckej literatúry (beletrie), nakoľko v ňom sa môžu vzhľadom na uvoľnenejšiu štylistickú a komunikačnú normu vyskytovať prvky zo všetkých existenčných foriem, a teda vo vyššej miere aj prostriedky nespisovné.

1 Metódu jazykovo-štylistickej interpretácie ako prevažne kvalitatívnej viacstupňovej metódy identifikácie, usúvzťažňovania a následného hodnotenia vybraných jazykových javov považujeme v nami realizovanom výskume za vhodnejší metodologický nástroj než metódu klasickej obsahovej analýzy, hojne využívané v súčasných spoločenských vedách. Naším cieľom nie je totiž len deskripcia a kvantifikácia zistených odchýlok od kodifikovanej normy, ale najmä explanácia možných príčin ich výskytu a ponúknutie konkrétnych odporúčaní v zmysle jazykovej výchovy a osvety.

2 V súčasnosti sú všetky platné kodifikačné príručky slovenského jazyka voľne dostupné na webovej lokalite Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied, v dôsledku čoho nič nebráni bežným i profesionálnym používateľom jazyka overiť si správnosť toho-ktorého tvaru alebo väzby a vyhnúť sa tak použitiu nenáležitého prostriedku. Bližšie pozri: <http://slovníky.korpus.sk/>

3 Štandardná existenčná forma slovenského národného jazyka je v súčasnosti tou najčastejšie používanou, a hoci ju považujeme za nespisovnú, do istej miery je prijateľná aj vo sfére masovokomunikačných prostriedkov. Konzumenti médií (diváci, poslucháči, čitatelia) na ňu spravidla nereagujú odmietavo, nakoľko sa prvky z nej nachádzajú aj v ich aktívnej lexikálnej zásobe a bežne ich používajú vo svojej komunikačnej praxi. Pre úplnosť len dodávame, že funkciu štandardného jazyka v slovenčine v českom prostredí plní tzv. obecná čeština.

Z povedaného vyplýva, že aj pri posudzovaní správnosti, resp. nesprávnosti použitých prostriedkov v mediálnom diskurze je potrebné uplatňovať toto jemnejšie triedenie a nevykazovať jazykovo-kultúrne chyby ad hoc pri všetkých prostriedkoch, ktoré striktné nezodpovedajú platnej kodifikovanej norme. Inak povedané oveľa vhodnejšie sa nám zdá byť vo vzťahu k masmediálnym komunikátom uplatňovanie funkčného prístupu k spisovnému jazyku než staršieho puristického prístupu (porov. Dolník 2000: 18–22), z čoho vyplýva, že novinár môže využiť vo svojom prejave i nespisovný jazykový prostriedok za predpokladu, že si podvedome uvedomuje jeho nespisovnosť a že tento prostriedok plní v jeho texte špecifickú funkciu, a teda je využitý účelne. V tejto súvislosti sú masmediálne komunikáty zvlášť špecifické a kontextovo senzitivne. V snahe autora zaujať potenciálneho adresáta či zvýšiť autenticitu svojho žurnalistického textu totiž novinár, moderátor či redaktor môže siahnuť (a často to tak aj robí) i po štandardnom, ba dokonca sporadicky až subštandardnom jazykovom prostriedku a túto jeho voľbu možno považovať za prijateľnú. Pri svojom rozhodovaní by mal byť však vedený vnútorným mechanizmom, resp. princípom senzitivnej intuitivnosti (bližšie pozri Horváth 2011: 70–71), podľa ktorého by autor (v našom prípade žurnalista) mal vedieť odhadnúť na základe svojej jazykovej i metajazykovej kompetencie, ako aj širších znalostí a skúseností, čo si môže a čo už nemôže v danej komunikačnej situácii vo vzťahu k norme a kodifikácii dovoliť.

Ako sme už vyššie naznačili, pre pochopenie funkcie spisovného jazyka, ako najvyššej a najexkluzívnejšej variety národného jazyka s celonárodnou a kodifikovanou platnosťou, je kľúčové vymedziť si a terminologicky odlišiť trojicu pojmov, a to pojmy úzus, norma a kodifikácia.

Pod normou vo všeobecnosti rozumieme súbor pravidiel s regulatívnou silou, ktoré usmerňujú, príp. i riadia naše správanie a konanie. Človek je prakticky od narodenia konfrontovaný s rôznymi druhmi noriem ako napríklad etickými, právnymi normami, normami etikety a vkusu a pod. Jazykové normy sú špecifickým typom sociálnych noriem a upravujú naše jazykové a v širšom kontexte i komunikačné správanie. V lingvistike preto rozlišujeme tri druhy noriem, a to systémové normy (viažuce sa k jednotlivým podsystémom jazyka), rečové normy (viažuce sa na vnútrojazykové i mimojazykové kontextové faktory) a komunikačno-situačné normy (porov. Dolník 1999: 213–214). Vo vzťahu k spisovnému jazyku sa aktualizujú predovšetkým prvé zo spomínaných noriem – systémové normy, ktoré upravujú používanie jazykových prostriedkov v rovine ortografickej (pravopisné pravidlá), ortoepickej (pravidlá správnej výslovnosti), morfolologickej (pravidlá správneho skloňovania a časovania v rámci deklinačných a konjugačných sústav), slovotvornej (pravidlá tvorenia nových slov v rámci už existujúcich produktívnych slovotvorných typov) i syntakticko-sémantickej (pravidlá správneho spájania slov do syntagiem, viet a súvetí). Predpokladáme, že v analyzovanom jazykovom materiáli sa bude najčastejšie porušovať norma ortoepická, morfologická a syntaktická, čo súvisí v prvom prípade predovšetkým so zanedbávaním výslovnosti mäkkého konsonantu „l“ a v druhom a treťom prípade s používaním nesystémových (neústrojnych) tvarov slov, nesprávnych pádových koncoviek a predložkových pádových väzieb, ako aj defektných syntaktických konštrukcií. Okrem toho v lexikálnej rovine kritériu spisovnosti odporuje, prirodzene, i nadmerné používanie anglicizmov, módných slov a hovorových slangových výrazov, ktoré v našom prípade do spravodajskej relácie rozhodne nepatria.

Na rozdiel od normy, ktorá nemá povahu predpisu, ale skôr odporúčania, kodifikácia (kodifikovaná norma) je už historicky vykryštalizovaná, lingvisticky odôvodnená a inštitucionálne schválená podoba normy, ktorá má záväznú celospoločenskú platnosť a jej

porušenie je sankcionovateľné. Práve kodifikácia je základným pilierom jednak ochrany a stability jazyka, a jednak usmerňovania jazykového správania členov istého socio-kultúrneho spoločenstva. Nevyhnutnou súčasťou kodifikácie, presnejšie z historického pohľadu akýchkoľvek kodifikačných snáh, je vydanie príslušných kodifikačných príručiek a ich rozšírenie do praxe používania jazyka. V prípade súčasného slovenského spisovného jazyka ide o *Pravidlá slovenského pravopisu* (2000), *Krátky slovník slovenského jazyka* (2003) a *Pravidlá slovenskej výslovnosti* (Král' 1996), upravujúce hovorené (ústne) prejavy.⁴ Dovolíme si tvrdiť, že uvedená trojica preskriptívno-lingvistických publikácií by nemala chýbať v nijakej redakcii a každý profesionálny novinár by ich vzhľadom k príprave, samotnej tvorbe i následnej apretácii a autokorektúre svojich žurnalistických prejavov mal využívať, čo sa v konečnom dôsledku pozitívne odrazí na celkovej úrovni jeho jazykových i metajazykových schopností a zručností (bližšie pozri Horváth 2013: 47–52).

Úzus definujeme (porov. Dolník 1999: 214) ako súhrn jazykových návykov členov jazykového spoločenstva, čiže ide o súhrn prostriedkov, ktoré členovia jazykového spoločenstva považujú za primerané (vhodné) a bežne ich používajú, z čoho však nevyhnutne vyplýva, že úzus v prirodzenej miere zahŕňa i nesprávne (nespisovné) prostriedky a väzby v kvantite závislej od toho-ktorého používateľa, resp. sociálnej skupiny, do ktorej sa daný používateľ zaraduje. Z relevantných sociolingvistických výskumov z polovice 90. rokov minulého storočia vyplýva, že súčasná podoba jazykového úzu na Slovensku je charakterizovaná predovšetkým týmito negatívnymi tendenciami: 1) stav jazykového úzu verejných jazykových prostriedkov vrátane médií je neuspokojujúci, ba až katastrofálny; 2) v jazykovom úze sa nerešpektuje norma a kodifikácia súčasnej spisovnej slovenčiny; 3) v jazykovom úze je množstvo bohemizmov a anglicizmov; 4) v úze sa prejavuje neúcta k slovenskému jazyku; 5) úzus je poznačený neschopnosťou hromadných oznamovacích prostriedkov a škôl ovplyvňovať čistotu slovenčiny; 6) jazykový úzus je pod vplyvom postmodernizmu, ktorý pôsobí proti tradičným a uznávaným hodnotám (porov. Dolník 2000: 37).

Ako to vyplýva z bodu dva citovaného výskumu, úzus a norma sú v permanentnom konflikte. Jazykový úzus, ktorý obsahuje v rôznej miere i doposiaľ nekodifikované tvary, ktoré sú produktom jazykových inovácií, univerbizované jednotky, ktorú sú zase výsledkom snahy po ekonomizácii jazyka, subštandardné hovorové slová a väzby a pod., vytvára tlak na normu a následne na kodifikáciu, v dôsledku čoho sa môže (ale nemusí) kodifikácia v istých konkrétnych prípadoch modifikovať. Ak sa takáto modifikácia uskutoční, je to v prospech samotných používateľov jazyka, pričom funkčnosť jazyka sa tým nijako neznižuje, ani neohrozuje jeho čistota, nakoľko norma a kodifikácia sa „len“ prispôbia reálnemu stavu používania jazykových prostriedkov v komunikačnej praxi. Na druhej strane je však evidentné, že norma a kodifikácia nemôžu absolútne pružne reagovať na výskyt jazykových inovácií v úze a bolo by absurdné volať po stave, aby každý novotvar našiel automaticky svoje miesto v jazykovom systéme slovenčiny, ergo jej kodifikovanej norme.

Nesúlad medzi úzom a normou (a následne kodifikáciou), vari, najlepšie dokumentuje zanedbávanie výslovnosti mäkkého konsonantu „l“ drvivou väčšinou používateľov jazyka, a to jednak v tzv. slabých pozíciách, t. j. pred vokálmi „e“, „i“ a diftongami „ia“, „ie“, „iu“, kde sa v písmo táto fonéma osobitne nezaznamenáva (napríklad: „*len*“ [l'en], „*les*“ [l'es], „*lebo*“ [l'ebo], „*lichotiť*“ [l'ichotiť], „*limonáda*“ [l'imonáda], „*lieska*“ [l'ieska], „*lietať*“ [l'ietat'] a pod.), ale aj v tzv. silných pozíciách, kde sa jeho palatálna výslovnosť signalizuje osobitne pomocou mäkkeňa ako napríklad v slovách „*lan*“ (nesprávne: [lan]), „*lad*“ (nesprávne:

4 Uvedené oficiálne kodifikačné diela v tlačenej či digitálnej podobe sme využívali aj v našej praktickej analýze ako základnú argumentačnú oporu pri hodnotení jazykových prostriedkov.

[lat]), „*ľudia*“ (nesprávne: [luďia]), „*hládisko*“ (nesprávne: [hľadisko]), „*zatiaľ*“ (nesprávne: [zaťiaľ]) a pod. Hoci jazykóví kritici dlhodobo upozorňujú na tento problematický ortoepický jav, z jazykového úzu sa správna artikulácia mäkkého „*ľ*“ akosi vytratila, a to aj napriek tomu, že sú mäkké tvary v uvedených i analogických prípadoch považované vzhľadom na normu i kodifikáciu za jedinú prípustnú. Výslovnosť palatálneho „*ľ*“ v súčasnej slovenčine je teda rozkolísaná, čo napokon dokumentujú i nami identifikované výslovnostné anomálie v jednotlivých spravodajských príspevkoch. V zhode s tým, čo sme už vyššie konštatovali o artikulácii mäkkého „*ľ*“ v silných a slabých pozíciách, sme totiž zistili, že v jednom a tom istom príspevku je moderátor alebo moderátorka schopná vysloviť dôsledne palatálne „*ľ*“ v slove „*voľby*“ [voľbi], ale v jeho derivátoch ako „*voľit*“, „*voľič*“ výslovnosť zanedbá a namiesto mäkkého konsonantu „*ľ*“ artikuluje tvrdé „*l*“ [volbi, volič]. Osud mäkkého palatálneho „*ľ*“ je, ako sa zdá, neistý a nepredpokladáme, že v dohľadnej dobe nastane v jazykovom úze zmena tohto stavu v prospech kodifikovanej normy.⁵

3. Jazykovo-štylistická interpretácia vybraných masmediálnych komunikátov s dôrazom na ich jazykovo-kultúrnu úroveň

Pristúpime teraz k praktickej jazykovo-štylistickej a jazykovo-kultúrnej interpretácii vybraných masmediálnych produktov. Na opis stavu kultivovanosti jazyka vo sfére masovokomunikačných prostriedkov sme si vybrali štyri vydania hlavnej spravodajskej relácie verejnoprávnej RTVS/Slovenskej televízie Správy RTVS v období od januára do marca roku 2014 s cieľom poukázať na zistené nedostatky v jazykovej kultúre a kultúre vyjadrovania konkrétnych novinárskych osobností, vysvetliť možné príčiny výskytu týchto javov, a tak vyvrátiť či potvrdiť vstupnú hypotézu o nízkej úrovni jazykovej kultúry súčasných masmediálnych produktov, v našom prípade viazaných na hlavnú spravodajskú reláciu verejnoprávnej RTVS/Slovenskej televízie.

Moderátorsky sa v spomínanej hlavnej spravodajskej relácii RTVS/Slovenskej televízie pravidelne striedajú dva mužsko-ženské moderátorské páry. Prvú dvojicu tvorí Jana Košíková a Viliam Stankay a druhú Janette Štefánková a Ľubomír Bajaník. Všetci spomenutí moderátori i moderátorky patria už k stáliciam RTVS/Slovenskej televízie a vyznačujú sa príjemným, prirodzeným jazykovým prejavom a vystupovaním, ako aj elegantným vonkajším zjavom bez zbytočnej extravagancie. Spĺňajú teda požiadavky kladené na profesiu televízneho moderátora v zmysle, ako o nich uvažuje Jaroslav Buček, podľa ktorého „moderátor by mal byť výrazná osobnosť s vkusom a pútavým prejavom, ktorý v závislosti od obsahu daného produktu môže vtipne, adresne, prekvapujúco, duchapľne, príťažlivo a podnetne viesť komunikáciu želaťelným smerom“ (Buček 2012a: 54). Z dôvodu rovnomerného zastúpenia oboch moderátorských dvojíc vo výskumnej vzorke sme interpretácii podrobili dve vydania Správ RTVS s každou zo spomínaných dvojíc moderátorov, pričom sme v daných vydaniach pozornosť venovali nielen jazykovej úrovni prejavu moderátorov priamo v spravodajskom štúdiu, ale aj externých (terénnych) redaktorov⁶, ktorí sú rovnako tak zodpovední za štylistickú i gramatickú správnosť svojich moderovaných vstupov (porov.

5 Nedodržiavanie správnej (spisovnej) výslovnosti mäkkého „*ľ*“ sa najčastejšie odôvodňuje objektívne pomerne náročným mechanizmom artikulácie tejto hlásky, subjektívne zase pohodlnosťou jednotlivých používateľov jazyka.

6 Za všetkých externých redaktorov, ktorí participujú na jednotlivých príspevkoch – reportážach, možno spomenúť menovite Ritu Fleischmanovú, Ivetu Gombošovú, Kristínu Hamárovú, Dominiku Pišťanskú, Vladu Záborského, Milana Janásika, Matúša Dávada, Kristiána Čekovského a iných.

Buček 2012b: 67). Konkrétne išlo o vydania Správ RTVS z 11. januára 2014, 4. februára 2014, 24. februára 2014 a 14. marca 2014.⁷

Dovolíme si hneď na úvod konštatovať, že jazykový prejav všetkých štyroch spomínaných moderátorov – redaktorov, ako aj externých spolupracovníkov, ktorí sa spolupodieľajú na tvorbe jednotlivých spravodajských celkov, je na relatívne dobrej úrovni, pričom v sledovaných vydaniach Správ RTVS sa vo výraznejšej miere nedopúšťali nápadnejších jazykových chýb v konfrontácii so spisovnou, resp. kodifikovanou normou. To nás opäť núti zamyslieť sa nad opodstatnenosťou, resp. validnosťou vyššie uvedeného tvrdenia, že jazyková kultúra a kultúra vyjadrovania je vo sfére súčasných masovokomunikačných prostriedkov v zlom, ba až havarijnom stave. Napriek tomu sme v ich jazykovom prejave identifikovali nasledujúce nedôslednosti.

Vo vydaní Správ RTVS z 11. januára 2014⁸, ktorým divákov zo štúdia sprevádzali ako moderátori Jana Košíková a Viliam Stankay, sme zaregistrovali niekoľko sporných javov z hľadiska jazykovej kultúry. V príspevku nazvanom Prezidentské voľby by mali stáť 11 miliónov eur sa vyskytol nespisovný výraz „limitovaný“, ktorý považujeme jednak za antikvarizmus (knižné slovo), a jednak kodifikovaný je tento tvar len v jeho slovesnej forme „limitovať“, teda nie vo forme prídavia. Ak zostaneme ešte v rovine knižných pomenovaní, v ďalších príspevkoch sme zaznamenali antikvarizmy „post“ (vhodnejšie: „miesto“, „pozícia“), „verdikt“ (vhodnejšie: „rozsudok“), „uplynulý (utorok)“ (lepšie: „minulý, posledný“), o využití ktorých možno polemizovať vzhľadom k požiadavke štylistickej neutrálnosti a nocionálnosti spravodajských textov. Na strane druhej sa však takýmito lexikálnymi jednotkami žurnalistický komunikát prirodzene intelektualizuje, nehovoriac o tom, že dnešní používatelia jazyka už, zrejme, nevnímajú uvedené slová ako knižné, a teda štylisticky príznakové.

Vo vzťahu k jazykovým morfológickým a syntaktickým normám sme zaznamenali dve nedôslednosti. V príspevku s názvom Zhorelo 1000 rokov histórie moderátorka Jana Košíková použila defektnú syntaktickú konštrukciu – kontamináciu (prekriženie väzieb) a následne chybnú pádovú väzbu: „Stovky tamojších drevených stavieb sú považované (správne: je považovaných) za vzácne dôkazy...“ Za chybnú predložkovú väzbu možno tiež považovať spojenie „zo sprenevery z nadácie“ v nasledujúcej formulácii: „Je podozrivý z niekoľkomiliónovej sprenevery z nadácie (správne: v nadácii), ktorú viedol...“ Za sporný pokladáme aj anglicizmus „giftbox“ (správne: „darčeková škatuľa“), ktorý sa vyskytol v reportáži s názvom Slovensko v boji proti obchodovaniu s ľuďmi. Aj keď v tomto prípade použitie anglického výrazu schvaľujeme, pretože v danej situácii išlo o konkrétne pomenovanie jedinečného produktu medzinárodnej kampane v rámci spomínaného boja proti obchodovaniu s ľuďmi, resp. praktikám novodobého otroctva, v masívnom príleve anglicizmov do slovenčiny od 90. rokov 20. storočia možno vidieť isté ohrozenie suverenity slovenčiny a destabilizáciu jej lexikálneho podsystému (porov. Bosák 1999: 160), pričom paradoxné je, že väčšina používateľov spisovného jazyka, nevnímajú hypertrofiu cudzích výrazov ako narušenie normálneho stavu používania spisovného jazyka (porov. Dolník 2010: 60–71). Oveľa vážnejšou jazykovou chybou, ktorej sa dopustila v tej istej reportáži vyslaná redaktorka Jana Masárová, je však fakt, že použila vo svojom vstupe niekoľkokrát výraz „krabica“ (správne: „škatuľa“), ktorý považujeme za nespisovný a nekodifikovaný.

7 Všetky analyzované vydania Správ RTVS sú voľne dostupné na webovej lokalite – domovskej stránke Rozhlasu a televízie Slovenska (RTVS) v sekcii TV archív. Bližšie pozri: <http://www.rtvs.sk/tv.archive.alphabet>

8 TV Archív RTVS – Správy RTVS. 2014.

Dostupné na: <http://www.rtvs.sk/tv.programmes.detail/archive/4173?date=11.01.2014> (11. 1. 2014)

Ako najvýraznejšie porušenie kodifikovanej normy a vskutku banálne jazykové chyby v tomto vydaní Správ RTVS hodnotíme použitie neexistujúceho slovného tvaru „*potetovať*“ (správne len: „*tetovať*“) v príspevku Tetovali, aby pomohli opusteným psom a nesprávnej väzby „*bude sa jednať o*“ (správne: „*pôjde o*“) v bloku zahraničného spravodajstva.

Vo vydaní Správ RTVS zo 4. februára 2014⁹, ktorým divákov zo štúdia rovnako ako v prvom prípade sprevádzali moderátori Jana Košíková a Viliam Stankay, sme odhalili nasledujúce jazykové chyby znižujúce celkovú úroveň jazykovej kultúry. V príspevku s názvom Za kauzu emisie chce opozícia odvolať premiéra externý redaktor použil sice spisovnú, ale hovorovú väzbu slovesa „*nabalíť sa*“ (vo význame protizákonne sa na niečom obohatiť). V príspevku Parlamentné výbory o bitke v Nitre sa zase vyskytla väzba „*poukázal na pochybenie*“ (správne: „*poukázal na chybu*“), ktorú považujeme za nespisovnú, pretože kodifikovaný je len slovesný tvar „*pochybiť*“, nie jeho substantívna podoba „*pochybenie*“. Za hovorový, a teda nehodiaci sa do spravodajstva považujeme výraz „*krach/skrachovať*“, ktorý sme zaznamenali v príspevku Problémové podnikanie s mliekom a odporúčame ho nahradiť neutrálnym synonymom „*bankrot/zbankrotovať*“ a rovnako tak výraz „*zakúpiť*“ v príspevku Pokúšajú sa zachrániť družstevnú výrobu, ktorý odporúčame nahradiť jednoduchým bezpredponovým slovesom „*kúpiť*“. Väžnejšou chybou z hľadiska platných jazykových noriem je však použitie nesprávnej (defektnej až alogickej) predložkovej pádovej väzby „*číslo okolo rakoviny*“ (správne: „*číselné údaje o výskyte rakoviny*“), ktorú sme identifikovali v preklade externého redaktora v reportáži Ľudstvu hrozí epidémia rakoviny. Okrem uvedených nedôsledností aj v tomto vydaní správ RTVS sme zaregistrovali výskyt dvoch anglicizmov, ktoré z hľadiska jazykovej kultúry považujeme za problematické, a to konkrétne výrazov „*šou*“¹⁰ (vhodnejšie v závislosti od kontextu: „*predstavenie*“, „*vystúpenie*“, „*prehliadka*“, „*akcia*“, „*podujatie*“, príp. i „*zábavné vystúpenie*“, „*zábavné podujatie*“ a pod.) a „*web*“ (správne: „*internet*“, „*sieť*“).

Vydaním Správ RTVS z 24. februára 2014¹¹ nás na rozdiel od prvých dvoch prípadov sprevádzali moderátori Janette Štefánková a Lubomír Bajaník. Zaregistrovali sme v ňom najviac chybných či sporných jazykovo-kultúrnych javov. K porušeniam syntaktickej normy došlo hneď v troch prípadoch, a to v príspevku Ukrajina potrebuje miliardy, v rámci ktorého moderátorka Janette Štefánková neprirodzene spojila, resp. prekrížila dve odlišné pádové väzby („*35 miliárd dolárov, to je výška zahraničnej pomoci, ktorú bude krajina potrebovať v tomto a na budúci rok.*“ [správne: „*...v tomto a budúcom roku*“]), v reportáži Rómom v Gente majú pomôcť eurofondy, v ktorej sme zaznamenali výskyt alogickej syntaktickej konštrukcie „*nájsť si štúdium*“ (správne: „*prihlásiť sa na štúdium/študovať*“) a napokon v reportáži Antikonceptcia za aj proti, v ktorej sme odhalili nesprávny, defektný slovosled „*Antikonceptcia, aby chránila aj liečila...*“ (správne: „*Aby antikonceptcia chránila aj liečila...*“). Za banálne jazykové chyby navyše považujeme použitie neexistujúceho hovorového výrazu „*prevalenie*“ a následne reflexívneho záměna „*sa*“

9 TV Archív RTVS – Správy RTVS. 2014.

Dostupné na: <http://www.rtvs.sk/tv.programmes.detail/archive/4173?date=04.02.2014> (4. 2. 2014)

10 Pre úplnosť len dodávame, že hoci lexikálna jednotka „*šou*“ je v súčasnosti kodifikovaným, a teda spisovným tvarom, jej nadmerný výskyt v žurnalistických komunikátoch pokladáme z hľadiska jazykovej kultúry za neodôvodnený, a to najmä v súvislosti s faktom, že sa pri jej použití ponúka hovoriacemu, ako sme v hlavnom texte uviedli, celý rad možných ekvivalentov, a to jednoslovných i viacslovných. V dôsledku toho inkriminovaný výraz spadá do kategórie módných, resp. imidžových slov, ktorých použitie v diskurzoch rôzneho druhu nie je motivované aktuálnymi vyjadrovacími potrebami používateľov, ale spoločenskou atmosférou.

11 TV Archív RTVS – Správy RTVS. 2014.

Dostupné na: <http://www.rtvs.sk/tv.programmes.detail/archive/4173?date=24.02.2014> (24. 2. 2014)

v spojení „*po prevalení sa kauzy*“ (správne: „*po odhalení kauzy*“) v príspevku USA odpočúvajú okolie nemeckej kancelárky, ďalej predložkovú väzbu „*chodiť pre predpisy*“ (správne: „*chodiť po predpisy*“) v už spomínanom príspevku Antikoncepčia za aj proti a rovnako tak výskyt nespisovného neurčitého slovesného tvaru „*žiadúci*“ (správne vzhľadom na pravidlo o rytmickom krátení: „*žiaduci*“).

Najmenej problematických javov z hľadiska jazykovej kultúry sme identifikovali vo vydaní Správ RTVS zo 14. marca 2014¹², ktoré moderátorsky pokrývala podobne ako v predchádzajúcom prípade dvojica Janette Štefánková a Ľubomír Bajaník. Konkrétne išlo o tieto javy: 1) nespisovnú väzbu prevzatú z češtiny „*nadchádzajúci víkend*“ (správne: „*budúci/nasledujúci víkend*“) v príspevku Protest pred ruskou ambasadou; 2) morfológicky a slovo tvorne pomerne exotický výraz „*námesačníctvo*“ (lepšie: „*námesačnosť*“) v reportáži nazvanej Nespavosť ničí ľuďom život; a napokon 3) už v našom výklade spomínaný anglicizmus, resp. módné slovo „*šou*“, ktorý sa tentoraz vyskytol v reportáži Môžete obdivovať lode a motorky v syntagme „*kaskadérska šou*“ (vhodnejšie: „*kaskadérske vystúpenie/vystúpenie kaskadérov*“).

4. Zhrnutia a čiastkové závery

Na základe nevyhnutného zovšeobecnenia uvedených údajov môžeme konštatovať, že najčastejšími javmi, ktoré znižujú celkovú úroveň jazykovej kultúry súčasných masmediálnych prejavov, je rozkolísanosť a nedôslednosť pri artikulovaní palatálneho „l“, ktoré sme zaregistrovali vo všetkých analyzovaných vydaniach Správ RTVS, využívanie niektorých neprimeraných jazykových prostriedkov so štylistickým príznakom hovorovosti i knižnosti, chybné predložkové, resp. pádové väzby, ako aj využívanie zbytočných anglicizmov, ktoré sa ľahko dajú substituovať ekvivalentnými domácimi výrazmi. Celkový počet zaznamenaných chýb v našom výskume však v nijakom prípade nedokazuje často pertraktovanú tézu o ľahostajnom vzťahu súčasných žurnalistov a žurnalistiek k jazyku ako komunikačnému médiu, ani tvrdenie, že jazyková kultúra a kultúra vyjadrovania súčasných masovokomunikačných prostriedkov je na nízkej až katastrofálnej úrovni. Ako je badateľné i z našej parciálnej výskumnej sondy, úroveň jazykovej kultúry moderátorov i externých redaktorov, participujúcich na tvorbe jednotlivých spravodajských blokov v rámci hlavnej spravodajskej relácie verejnoprávnej RTVS/Slovenskej televízie, je relatívne dobrá, pričom v ďalšej fáze výskumu by bolo žiaduce získať údaje rozšíriť a spresniť na väčšej výskumnej vzorke a následne výsledky porovnať napríklad s úrovňou jazykovej kultúry moderátorov a redaktorov v konkurenčných súkromných televíziách.

Mgr. Miloš HORVÁTH, PhD. (1981) Vyštudoval dvojodborové učiteľské štúdium v kombinácii slovenský jazyk a literatúra a pedagogika na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Po jeho absolvovaní nastúpil na denné doktorandské štúdium, kde pod vedením profesora Juraja Dolníka úspešne obhájil svoju doktorandskú dizertačnú prácu s názvom *Kultúrna interpretácia vybraných slovenských eseí na pozadí interpretatívno-komunikačnej teórie kultúry Clifforda Geertza*. V súčasnosti pôsobí ako odborný asistent na Katedre žurnalistiky Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, kde prednáša a vedie semináre zo súčasného slovenského jazyka, štylistiky, sémantiky a jazykovej kultúry a kritiky.

E-mail: milos.horvath@gmail.com

¹² TV Archív RTVS – Správy RTVS. 2014.

Dostupné na: <http://www.rtvs.sk/tv.programmes.detail/archive/4173?date=14.03.2014> (14. 3. 2014)

Literatúra:

- Bosák, Ján. 1999. „Domáce, cudzie, internacionálne v postojoch slovenských lingvistov.“ Pp. 157–163 in *Internacionalizácia v súčasných slovanských jazykoch: Za a proti*. Ed. Bosák, Ján. Bratislava: Veda.
- Buček, Jaroslav. 2012a. *Moderátor – hlavná alebo vedľajšia postava mediálneho produktu*. Bratislava: Univerzita Komenského.
- Buček, Jaroslav. 2012b. *Rola moderátora v masmediálnom dialógu*. Zlín: VeRBUM.
- Čmejrková, Světla – Hoffmanová, Jana (eds). 2011. *Mluvená čeština – hledání funkčního rozpětí*. Praha: Academia.
- Dolník, Juraj. 1999. *Základy lingvistiky*. Bratislava: STIMUL.
- Dolník, Juraj. 2000. *Spisovná slovenčina a jej používatelia*. Bratislava: STIMUL.
- Dolník, Juraj. 2010. *Teória spisovného jazyka (so zreteľom na spisovnú slovenčinu)*. Bratislava: VEDA.
- Findra, Ján. 2013. *Jazyková komunikácia a kultúra vyjadrovania*. Martin: Osveta.
- Horecký, Ján. 1979. „Východiská k teórii spisovného jazyka.“ Pp. 13–21 in *Z teórie spisovného jazyka*. Ed. Ružička, Jozef. Bratislava: Veda.
- Horecký, Ján. 1981. „K teórii spisovného jazyka.“ Pp. 117–122 in *Jazykovedný časopis*, 32(2).
- Horecký, Ján. 2000. *O jazyku a štýle (kriticky aj prakticky)*. Prešov: Náuka.
- Horváth, Miloš. 2011. „Konštitutívne princípy štylistiky.“ Pp. 63–71 in *Slovenská reč*, 76(1–2).
- Horváth, Miloš. 2013. „Jazyková a metajazyková kompetencia súčasného žurnalistu a možnosti jej rozvoja.“ Pp. 46–56 in *Otázky žurnalistiky*, 56(3–4).
- Konečná, Vlasta. 2013. „Kultúra prejavu v elektronických médiách: Zvažujeme váhu slova?“ Pp. 224–235 in *Kroky slov (Zborník z kolokvia o živote a diele prof. PhDr. Andreja Tušera, CSc.)*. Ed. Leikert, Jozef. Bratislava: EUROKÓDEX.
- Kralčák, Ľubomír (eds.). 2008. *Hovorená podoba jazyka v médiách*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa.
- Kráľ, Ábel – Rýzková, Anna. 1990. *Základy jazykovej kultúry*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- Kráľ, Ábel. 1996. *Pravidlá slovenskej výslovnosti*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- Krátky slovník slovenského jazyka*. 2003. Red. Kačala, Ján – Pisárčiková, Mária. Bratislava: Veda.
- Považaj, Matej (eds.). 2009. *Jazyková kultúra na začiatku tretieho tisícročia*. Bratislava: Veda.
- Pravidlá slovenského pravopisu*. 2000. Red. Považaj, Matej. Bratislava: Veda.
- TV archív RTVS* [on-line]. 2014. <http://www.rtv.sk/tv.archive.alphabet>
- Vaňko, Juraj – Kráľ, Ábel – Kralčák, Ľubomír. 2006. *Jazyk a štýl súčasnej slovenskej publicistiky*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa.